

FİLİSTİN-İSRAİL SORUNUNUN EKONOMİK AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ: SEKTÖREL DAĞILIM ÜZERİNE BİR İNCELEME

Okan GÜLEÇ¹

Öz

Filistin ve İsrail arasındaki sorunlar, İkinci Dünya Savaşı sonrası İsrail'in kurulması ile başlamıştır. Osmanlı Devleti'nden ayrıldıktan sonra bir dönem İngiliz mandasında kalan Filistin, tam anlamıyla bağımsız bir devlet olma statüsüne 1988 yılında kavuşmuştur. Bu dönemin öncesinde İsrail ve Arap Devletlerinin arasında yaşanan savaşlardan en çok Filistin etkilenmiştir. Savaşlarda büyük toprak kayıpları yaşamış ve Filistin halkı İsrail tarafından saldırılara maruz kalmıştır. İki ülke arasında süregelen sorunlar Filistin'in tam anlamıyla bir siyasi otorite kurmasını ve ekonomik istikrar sağlamasını engellemiştir. İsrail ise Filistin'e göre daha gelişmiş bir düzen oluşturmuş ve refahı sağlamıştır. Çalışmada İsrail ve Filistin arasındaki ekonomik güç dengesizliği, sektörel dağılım üzerinden ele alınmış, ekonomik güç dengesinin siyasi ilişkilere nasıl yansıdığı incelenmiştir. Filistin'de siyasi otoritenin tam anlamıyla kurulamaması, halkın huzur ve güven içinde yaşamasını ve hayatını normal şekilde idame ettirmesini olanaksız kılmıştır. İsrail'in doğru sektörlere yatırım yapması ve teknoloji alanında kendini geliştirmesi, ülke ekonomisini güçlendirmiş ve bölgedeki diğer ülkelere üstünlük kurmasını kolaylaştırmıştır. Filistin ise geçirdiği birçok istikrarsız döneme istinaden İsrail'in gerisinde kalmıştır.

Anahtar Kelimeler

Filistin
İsrail
Sektörel Dağılım
Ekonomik Karşılaştırma

Makale Hakkında

İnceleme Makalesi

Gönderim Tarihi : 08.10.2024
Kabul Tarihi : 25.12.2024
E-Yayın Tarihi : 31.12.2024
DOI : 10.58702/teyd.1563503

¹ Arş. Gör., Gaziantep Üniversitesi, İslahiye İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, e-posta: ogulec@gantep.edu.tr, ORCID: 0009-0000-5936-4720.

EVALUATION OF THE PALESTINE-ISRAEL ISSUE FROM AN ECONOMIC PERSPECTIVE: A STUDY ON SECTORAL DISTRIBUTION

Abstract

The issues between Palestine and Israel began with the establishment of Israel after World War II. After separating from the Ottoman Empire, Palestine was under British mandate for a period and achieved the status of a fully independent state in 1988. Before this period, Palestine was most affected by the wars between Israel and Arab states. It suffered significant territorial losses in the wars, and the Palestinian people were subjected to attacks by Israel. The ongoing issues between the two countries have prevented Palestine from establishing a fully-fledged political authority and achieving economic stability. Israel, on the other hand, has created a more developed system compared to Palestine and has ensured prosperity. In the study, the economic power imbalance between Israel and Palestine has been addressed through sectoral distribution, It has been examined how the economic power balance reflects on political relations. The inability to fully establish political authority in Palestine has made it impossible for the people to live in peace and security and to maintain their lives normally. Israel's investment in the right sectors and its development in technology have strengthened the country's economy and facilitated its superiority over other countries in the region. Palestine, on the other hand, has lagged behind Israel due to the many unstable periods it has experienced.

Keywords

Palestine
Israel
Sectoral Distribution
Economic Comparison

Article Info

Review Article

Received : 08.10.2024
Accepted : 25.12.2024
Online Published : 31.12.2024
DOI : 10.58702/teyd.1563503

Kaynakça Gösterimi: Güleç, O. (2024). Filistin-İsrail sorununun ekonomik açıdan değerlendirilmesi: sektörel dağılım üzerine bir inceleme. *Toplum, Ekonomi ve Yönetim Dergisi*, 5 (Filistin), 109-127.

Citation Information: Gulec, O. (2024). Evaluation of the Palestine-Israel issue from an economic perspective: a study on sectoral distribution. *Journal of Society, Economics and Management*, 5 (Palestine), 109-127.

GİRİŞ

Dünyanın en eski yerleşim yerlerinden biri olan ve tüm dinler için kutsal mekanları bünyesinde barındıran Filistin topraklarının, son yüzyıl içerisindeki sahipliği ve egemenlik hakları tartışmalı bir konumdadır. Filistin, Yavuz Sultan Selim döneminde Osmanlı Devleti'nin himayesine girmesiyle birlikte, Osmanlı Devleti yıkılana kadar yaklaşık dört yüzyıl boyunca sorunsuz bir şekilde varlığını sürdürmüştür. Filistin için günümüze kadar gelen sorunların başlangıcı, İngilizlerin, Birinci Dünya Savaşı'nda Filistin topraklarını kontrol altına alması ile olmuştur. Bu sebeple Filistin-İsrail arasındaki sorunların tarihi Birinci Dünya Savaşı'na kadar dayanmaktadır.

İsrail'in kuruluşuna dair ilk düşünce, dünyanın farklı yerlerinde yaşayan ve özellikle Rusya ve Nazi Almanya'sı döneminde zulme uğrayan Yahudilerin yurt arayışı ile oluşmuştur. İsrail kurulmadan önce Filistin topraklarında yaşayan Yahudiler azınlık olarak varlığını sürdürmektedir. Zulme uğrayan Yahudilerin bu topraklara göç etmesi ile başlayan süreç 1948 yılında İsrail'in kurulması ile tamamlanmış ve yeni bir süreç başlamıştır.

1948 yılında İsrail Devleti'nin kurulması, Orta Doğu'da başlayan siyasi sorunların fitilini ateşleyen sürecin en önemli parçasıdır. O tarihten itibaren İsrail ile Arap devletleri arasında birçok savaş yaşanmış ve bu savaşların hepsinde İsrail büyük başarılar kazanmıştır. Bu başarıların yanı sıra, topraklarını Filistin yönünde genişletmiştir. İsrail'in başarısının temelinde yatan askeri üstünlüğün kaynağı savaş teknolojileri açısından Arap devletlerine karşı önde olmasıdır. İsrail'in üstünlük kurmasındaki bir diğer önemli husus ise Arap devletlerinden farklı olarak geliştirdiği ekonomik stratejidir. İsrail savaş teknolojisi geliştirip ihraç ederek zenginleşip güçlenirken, Arap devletleri ise petrol satarak zenginleşmektedir.

Filistin ve İsrail, birçok savaş ve siyasi sorunlara karşın uzun süredir iç içe yaşayan iki devlet olmakla birlikte, ekonomik açıdan büyük farklara sahiptir. Bu farklar, gelişmişlik, refah ve ekonomik açıdan kendini göstermektedir. Çalışmada, Filistin ve İsrail'in ekonomik açıdan karşılaştırılması yapılacaktır. Bu karşılaştırma, ekonomik veriler üzerinden ele alınacaktır. Karşılaştırmanın amacı, iki ülke arasındaki güç dengesizliğinin en önemli sebebinin ekonomik ve teknolojik sebepler olduğunu ortaya koymaya çalışmaktır. Çalışmada, Filistin-İsrail sorununun kısa bir tarihçesi aktarıldıktan sonra, literatür özeti aktarılacaktır. Daha sonra iki ülke ilişkilerindeki sorunun ekonomik yönü ele alınacaktır.

1. Filistin-İsrail Sorununun Kısa Tarihçesi

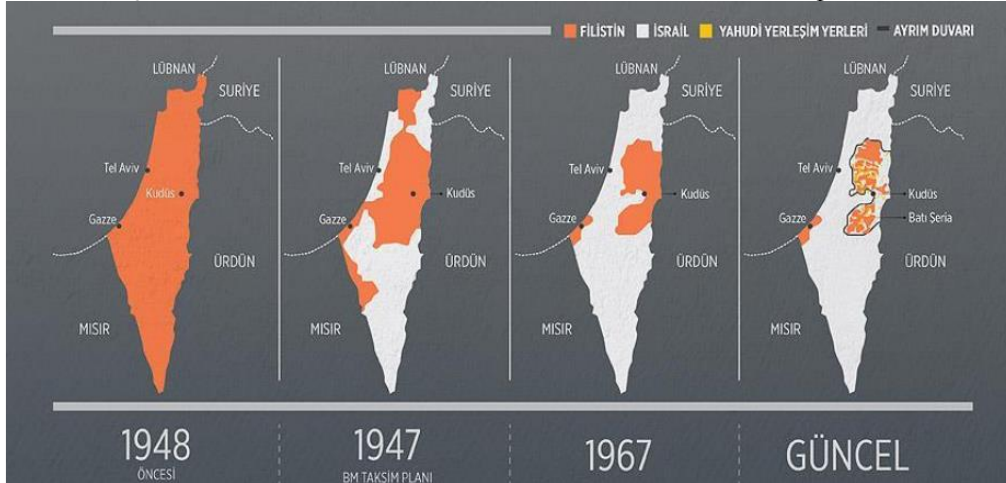
Filistin, İngilizlerin Sir Edmund Allenby yönetimindeki ordu tarafından 1917'de işgal edilmesi ve manda yönetimi altına alınması ile Osmanlı'dan ayrılmış ve Filistin'in bugüne kadar sürece sorunlarının kapısı açılmıştır (Mctague, 1978, s. 55). Bu dönem, 1948'de İsrail Devleti'nin kuruluşuna kadar devam edecektir. İngilizler, Orta Doğu'da hakimiyet kurabilmek adına, kendi çıkarları doğrultusunda Yahudileri kullanmak istemiş, dönemin Dışişleri Bakanı Arthur Balfour tarafından, Siyonizme liderlik eden Lord Rothschild'e 'Balfour Deklarasyonu' olarak isimlendirilen ve Filistin topraklarında Yahudi devleti kurulmasını vaat eden bir mektup gönderilmiştir (Kasalak, 2016, s. 69). İngilizlerin amacı kuracağı Yahudi devleti aracılığı ile bölgeyi kontrol altında tutmaktır.

1948'de İngilizlerin Filistin'den çekildiğini açıklamasının ardından birkaç ay içinde Tel Aviv'de toplanan Ulusal Yahudi Konseyi İsrail Devleti'nin bağımsızlığını ilan etmiş, çok geçmeden Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) tarafından tanınmış ve 1949 yılında İsrail Birleşmiş Milletler üyeliğine kabul edilmiştir (Taşdemir, 2019, s. 44-45). İsrail'in kurulmasının ardından çok geçmeden toplanan Arap devletleri ilki 1948 yılında olan, 1967 ve 1973 yıllarında da devamı gelecek olan Arap-İsrail savaşlarını başlatmıştır (Aras, 2010, s. 12). Bu savaşların hepsi İsrail'in lehine sonuçlanmış ve İsrail hepsinde büyük üstünlük sağlamıştır. Savaşların kazanılması bir yana, Filistin mevcut topraklarının bir kısmını da kaybetmiştir.

1973 yılında yapılan Arap-İsrail savaşından sonra ABD öncülüğünde İsrail ve Mısır bir araya getirilmiş ve barış görüşmeleri başlamıştır. 1978 yılında Camp David Antlaşması imzalanmış olsa da İsrail anlaşmaya uymayarak, savaşta Suriye ve Filistin'den kazandığı toprakları geri vermemiş ve ilhak etmiştir (Yıldırım, 2021, s. 3853). Bu durum, Filistin'in İsrail'e karşı daha da zor duruma düşmesine yol açan olaylardan biridir. Arap-İsrail savaşlarının genel görüntüsüne bakıldığında ise Filistin'in doğrudan İsrail ile savaşmadığı görülmüştür.

1988 yılına gelindiğinde olayların seyri farklı bir boyuta evrilecektir. Ürdün'ün 1949 yılında ilhak ettiği Batı Şeria bölgesinden elini çekmesi, Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ)'nün Filistin'in tek yasal temsilcisi olarak yalnız kalmasına ortam hazırlamıştır (Kemiksiz, 2019, s. 208). Bu tarihten sonra Filistin-İsrail sorununda iki ülkenin mücadelesi daha da karşılıklı bir hal almıştır. O tarihten sonra, iki ülke arasındaki mücadele sürmüştür. Son dönemde yaşananlar ise Filistin-İsrail sorununun geldiği noktada hem insani hem de diğer kayıpların en çok olduğu olaylardır.

Şekil 1. 1947'den Günümüze Filistin'den İsrail'e Geçen Topraklar

Kaynak: Anadolu Ajansı (2016).

Şekil 1'de yer alan harita Filistin'in 1947 yılından günümüze kadar olan toprak kayıplarını göstermektedir. Bu kayıpların çoğu, Arap-İsrail savaşlarında İsrail'in Filistin'den ilhak ettiği topraklardır. 1947 olarak gösterilen haritada İsrail kurulmadan önce BM tarafından İsrail ve Filistin toprakları paylaştırılmış ve iki devlet kurulması planlanmıştır.

2. Filistin İsrail Sorununa İlişkin Literatür Özeti

Filistin-İsrail sorunu son yüzyılın hem bölgesel hem de uluslararası düzeyde en önemli konularından biridir. Bu konuda siyaset, tarih ve uluslararası ilişkiler alanlarında birçok çalışma bulunsa da sorunu ekonomik açıdan ele alan kaynaklar sınırlıdır. Çalışmanın amacı, Filistin ve İsrail arasında süregelen bu sorunun ekonomik yönünü ele alarak, iki ülke arasındaki farklılıklara değinmek ve ekonomik gücün bir ülkenin siyasi bağımsızlığındaki önemini vurgulamaktır. Bu açıdan literatüre katkı sağlanması amaçlanmıştır.

Cohen (1992) çalışmasında, Soğuk Savaş döneminin bitmesinin ardından Orta Doğu'daki jeopolitik değişimlere, bölgesel savaflara değinmiştir. Soğuk Savaş öncesindeki farklı dönemlerde ABD ve SSCB'nin dengeleyici unsurlar olduğunu belirtmiştir. SSCB'nin yıkılması ve Soğuk Savaş döneminin bitmesinin sıcak savaflara zemin hazırladığını öne sürmüştür. Orta Doğu'daki dengesizliğin ortadan kaldırılması için ABD ve AB'nin dengeleyici güçler olarak davranabileceğini söylemiştir (s. 2-10).

Arnon ve Weinblatt (2001) çalışmalarında, Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) ve İsrail arasında 1994 yılında Paris'te imzalanan ekonomik anlaşmadan yola çıkarak gelecekte sağlanması mümkün olabilecek kalıcı ekonomik bağları, iki ülke arasındaki sosyal farkların ve refah düzeyindeki uçurumların azaltılmasını, Filistin'in egemenliğinin oluşacak barış ortamı ve ekonomi temelli entegrasyon ile sağlanıp sağlanamayacağını tartışmışlardır. Bu ekonomik anlaşma, 5 yıllık bir geçiş döneminin ilk adımı olacaktır. Bu anlaşma ile birlikte, Filistin'de kamu ve özel sektörün güçlendirilmesi, İsrail'e doğru sağlanacak iş gücü hareketi ile hem Filistin halkının istihdamında artışın hem de İsrail'deki iş gücü ihtiyacının sağlanması, bağış yapacak ülkelerden gelen fonlar ile Filistin'e altyapı yatırımlarının yapılması amaçlanmıştır. Anlaşma istenen başarıya ulaşmamış, İsrail'in Filistin'e yönelik siyasi amaçları bu planları gölgelemiştir (s. 291-297).

Newman (2002) çalışmasında, İsrail ve Filistin arasında planlanan geçiş döneminin başarısız olmasının ardından başlayan çatışmaların temelinde yatan sebeplere ilişkin çıkarımlarda bulunmuştur. İki ülke arasında sınır belirlemenin ve toprakların aidiyetinin ne şekilde olacağını yalnızca somut boyutu ile değil sembolik yönü ile de ele alınması gerektiğini öne sürmüştür. Sürdürülebilir barış ortamının sağlanması bir anlaşmaya imza atmaktan çok iki halk arasındaki ilişkilerin normalleşmesi ile mümkün olacaktır (s. 629-632).

Young (2005) çalışmasında, öz belirleme kavramından yola çıkarak, müdahale etmemeyi baskı yapmama olarak kavramsallaştırmayı önermiştir. Bu öneri, İsrail ve Filistin halkı üzerinden ele alınmış ve iki halkın talepleri göz önüne alınarak iki ülkenin, iki milletli federal bir devlet düzeninde yaşayabileceği, barışın ve huzurun bu şekilde sağlanabileceği fikri sunulmuştur (s. 139-142).

Long (2006) çalışmasında, Filistinli kadınların İsrail ile yaşanan sorunlarda yaşadığı zorlukları ele almıştır. Özellikle canlı bomba olarak kullanılan ve sınır noktalarında doğum yapmaya zorlanan kadınların yaşadığı zorluklar anlatılmıştır (s. 107-109).

Long (2011) çalışmasında, Filistin ve İsrail'in iç içe geçmiş coğrafyasını, iki ülkenin jeopolitik konumunun Orta Doğu'ya etkisini ele almıştır. İki ülkenin hayali toprak paylaşımları, İsrail'in işgallerinin altında yattığını söylediği sebep olan etnik yapı ve topraklar

üzerindeki hak iddia etmesi durumları incelenmiştir. Ana odağının Filistin halkının sesini duyurmaya yönelik olduğunu ve birçok yanlı medyanın Filistin'i yeterince öne çıkarmadığını vurgulamıştır (s. 262-269).

Lloyd (2012) çalışmasında, İsrail'in Filistin ve bölgesindeki diğer ülkelere karşı olan savaş yanlısı tutumu, sert politikaları ve diplomatik sorunlarına karşın Batılı devletler ile olan iyi ilişkilerini bir çelişki olarak sunmuş ve ayrıntılarını aktarmıştır. İsrail'in Filistin'e karşı olan tutumunu ve işgallerini 'Yerleşimci sömürgecilik' olarak nitelemiştir. İsrail'in kendisini tipik bir batılı devlet olarak görmesinin ve o şekilde davranmasının yanında bir Orta Doğu ülkesi olmasını vurgulamıştır (s. 59-61).

Tawil-Souri (2012) çalışmasında, İsrail'in Doğu Kudüs'teki vatandaş olmayanlara, Batı Şeria ve Gazze'deki Filistinlilere farklı kimlik vererek, onları İsrail halkından ayırtmaya, ekonomik ve coğrafik hareketliliğini kısıtlamaya yönelik tutum ve uygulamalarını incelemiştir. İsrail, Filistin halkını yaşadığı bölgelerden çıkma hakkından mahrum ederken, kendi vatandaşlarına daha serbest bir yaşam hakkı sunmayı planlamaktadır. Kimlik kartlarını farklılaştırarak iki ülke arasında hem coğrafi hem de sosyal bir sınır inşa etmeyi düşünmektedir. Çalışmada genel olarak bu ve buna benzer kısıtlamalar aktarılmıştır (s. 153-159).

Kontorovich (2013) çalışmasında, İsrail'in Batı Şeria'daki yerleşimlerini uluslararası hukuk açısından değerlendirmiştir. Filistin Devleti işgal olarak gördüğü bu yerleşimlere karşı, Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin yapacağı yargılamayı kabul etmiş olsa dahi Filistin topraklarının kapsamının henüz net olmaması İsrail'in işgallerini yerleşim olarak nitelenebileceği görüşüne yol açmıştır. Nitekim işgal kavramının devlet olmayan topraklarda da gerçekleşebileceği görüşü açısından bakıldığında ise Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin yetkileri egemen devletlerin topraklarında geçerli olduğundan İsrail yerleşiminin işgal olarak nitelenmemesine sebep olmuştur. Uluslararası Adalet Divanı'nın Filistin topraklarına ilişkin sınırların tanımsız olduğunu belirtmesi, Oslo Anlaşmalarının, İsrail'e Filistin topraklarındaki İsraililer üzerinde yargı yetkisi tanınması bu durumu desteklemektedir. Böylece İsrail, Filistin topraklarındaki işgallerine dayanak oluşturabilmektedir (s. 979-985).

Ediz (2015) çalışmasında, İsrail-Filistin sorununu tarihsel açıdan değerlendirmiş ve Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na katılmasının akabinde Filistin'de cephe açılmasının Batılı devletlerin Orta Doğu üzerindeki hakimiyet projelerine zemin hazırladığını öne çıkarmıştır (s. 143-146).

Mutlu (2019) çalışmasında, Filistin'in devlet olma kriterlerini ne derece karşıladığını Montevideo Sözleşmesi ölçütlerini esas alarak incelemiştir. Filistin'in uluslararası hukukta devlet statüsünde olduğu ancak iç sorunlarının da egemenliğine sorun oluşturduğunu vurgulamıştır. Çalışmada ele alınan bir diğer husus, Filistin'in egemenlik sorununa ilişkin İsrail ile yaşadığı sorunlardır (s. 403-407).

Akçapa (2021) çalışmasında, Filistin-İsrail meselesinde Türkiye'nin tutumunu ele almıştır. Türkiye, Filistin'e destek vermeye devam ederken İsrail ile ilişkilerini de sürdürmüş ve iki ülke arasındaki ilişkilerin düzelmesi için çalışmıştır (s. 42-43).

Yiğit (2019, (s. 391-406) ve Yıldırım (2021, s. 3844-3855) çalışmalarında Filistin-İsrail ilişkilerini tarihi açıdan ele almış ve İsrail'in kuruluşu, Arap Savaşları ve yakın tarihte yaşanan siyasi ve askeri çatışmaları ele almıştır. Bu çalışmalarda, İsrail'in Filistin'e karşı kurduğu siyasi ve askeri üstünlükler ve sonrasında işgal ettiği toprakları ilhak etmesiyle birlikte, Filistin'in küçülmesi ve halkın sürekli yaşanan savaflara istinaden tam anlamıyla huzurlu bir ortamının olmadığı belirtilmiştir.

Literatürde yer alan diğer çalışmalar Filistin-İsrail sorununu benzer olarak ele almıştır. Filistin-İsrail meselesine yönelik birçok kitap yayınlanmıştır. Ekonomik göstergeleri kullanarak yapılan çalışmalar Filistin'in ekonomik verilerine ulaşmanın zor olması sebebiyle sınırlıdır. Çalışmada iki ülkenin ekonomik göstergeleri ele alınarak literatürdeki bu boşluğa katkı sağlamak amaçlanmıştır.

3. Filistin-İsrail İlişkilerinde Ekonomik Gücün Etkisi

Filistin-İsrail arasında süregelen sorunların temelinde yatan güç dengesizliği en çok ekonomik güçteki farklılıktan kaynaklanmaktadır. Filistin, İsrail'e göre ekonomi, kalkınmışlık ve teknoloji alanlarında geri kalmıştır. Bu durum, iki ülkenin siyasi ve askeri alanlarda her karşı karşıya geldiğinde, Filistin'in aleyhine olan sonuçlara sebep olmuştur.

3.1. Araştırmanın Amacı ve Kapsamı

Bu çalışmada, Filistin-İsrail arasındaki güç dengesizliğinin en önemli yansıması olan ekonomik güç farkını ekonomik veriler üzerinden aktarmak amaçlanmıştır. Özellikle Filistin'e dair verilerin sınırlı olması ve zaman serilerinin kısıtlı yılları içermesi, kapsamlı bir analiz konusunda yetersiz kalmakla birlikte, veriler üzerinden yapılabilecek bir karşılaştırma ile bazı fikirler öne sürülmek istenmiştir. Bu nedenle Filistin ve İsrail'in hem uluslararası kurumlarda hem de kendi bünyesinde faaliyet gösteren kuruluşların yayınladığı verilere ulaşılmıştır. Verilerin iki farklı kaynaktan alınarak kontrol edilmesi, güvenilirlik konusunda da avantaj sağlamaktadır. Çalışmada, Dünya Bankası (*World Bank*), Filistin Parasal Otoritesi (*Palestine Monetary Authority*) ve İsrail Merkez Bankası (*Bank of Israel*) kurumlarından alınan iki ülkenin verileri araştırmada kullanılmıştır.

3.2. Araştırmanın Kavramsal Çerçevesi

Tarım, sanayi ve hizmetler, bir ekonominin sektörel yapısını oluşturan üç temel sektördür. Bu sektörlerin gelişimleri tarihsel açıdan incelendiğinde, ilk gelişen sektör tarım, sonra sanayi ve daha sonra da hizmetler olmuştur (Işık, 2006, s. 123). Tarım, insanların en temel gereksinimleri arasında olan beslenmeyi doğrudan karşılayan sektördür. Tarım sektörünün ekonomideki en önemli yeri ise sanayi sektörüne hammadde sağlaması ve sanayi ürünlerine pazar oluşturacak nitelikte olmasıdır (Aydemir ve Pıçak, 2008, s. 130).

Sanayi Devrimi'nin 1760'ta İngiltere'de başlaması, o tarihten günümüze kadar önemli değişimlerden geçip gelişerek gelen sanayi sektörünün doğuşuna zemin hazırlamıştır, 1784 yılında ilk mekanik dokuma tezgahının bulunması ile başlayan süreç, günümüzde siber-fiziksel sistemlerin üretimi ile önemli bir noktaya gelmiştir (Fırat ve Fırat, 2017, s. 3). Hizmetler sektörü, içerisinde sağlık, eğitim, ticaret, turizm ve daha birçok alt sektörü barındıran geniş yelpazeye sahip bir sektördür. Hizmetler sektörü, çok önemli ekonomik getiriler sağlayan bazı sektörleri barındırmasına karşın, önceleri kolaylaştırıcı-tamamlayıcı bir sektör olarak

görülmüş, sanayi ve tarımın alt sektörlerine tedarikçi sektör olarak nitelendirilmiştir (Bayat vd., 2015, s. 62).

Tarım sektöründe yükte ağır pahada hafif ürünler üretilirken, sanayi ve hizmetler sektöründe yükte hafif pahada ağır ürünler üretilmektedir. Tarım ürünlerinin yükte ağır pahada hafif özelliği, bir ülkenin gelişmesinde sanayi ve hizmetler sektörü kadar itici güç oluşturamayacak olsa da günümüzde bazı istisnai örnekler de görülmektedir. Yeni dinamik üreticiler, geleneksel tarımdaki ihracatı önemli düzeylere çıkarmış olsa da Gana'nın kakao ve Vietnam'ın kahve üretimi ve ihracatında yakaladığı başarılar, tarımın büyümedeki önemli bir gelir kaynağı olabileceğini göstermektedir (Byerlee vd., 2009, s. 18).

Hizmetler sektörünün alt sektörlerinden biri olarak niteleyebileceğimiz finans, günümüzde önemli bir yere sahiptir. Bu sektörün gelişmesiyle birlikte küresel finans merkezleri haline gelen Londra, Singapur, Hong Kong, New York dünyanın en önemli finans merkezleridir (Gündoğdu ve Dizman, 2013, s. 4). Bu finans merkezleri, finansal kuruluşların yoğunlaştığı ve küresel olarak önemli kuruluşların bulunduğu şehirlerdir. Ülkemizde ise İstanbul, önemli bir finans merkezi olsa da küresel boyutta büyük finans merkezleri ile aynı düzeyde değildir. Küresel finans merkezleri endeksinin son yayınlanan raporlarına göre İstanbul 104. sırada yer almıştır (GFCI, 2024).

Ülke ekonomilerine büyük katkılar sağlayan yüksek teknoloji ürünleri hem sanayi sektöründe hem hizmetler sektöründe üretilmektedir. İmalat sanayinin önemini anlayan, orta ve yüksek teknoloji ürünleri üretilip ihracata dayalı büyüme ve kalkınma yolunu seçen ülkeler, ekonomik başarılarını kanıtlamışlardır (Kahvecioğlu ve Gür, 2022, s. 1369). Japonya, Güney Kore, Çin ve Singapur bu yol ile başarılı olan ve önemli ekonomik atılım yapan ülkeler arasındadır.

3.3. Ekonomik Verilerin Karşılaştırılması

İki ülkenin ekonomik gücünü ele alırken ilk olarak temel göstergeler ve bu göstergeler arasındaki farklılıklar ele alındıktan sonra, ekonomik güç konusunda fark yaratan ayrıntılara yer verilecektir. Buna istinaden Tablo 1'de temel ekonomik göstergelere yer verilmiştir. Temel göstergeler, ülkelerin ekonomik verileri karşılaştırılmadan önce genel durumu hakkında bilgi vermek için kullanılmıştır. Bunlar, GSYH, işsizlik ve enflasyon ile ilgili verilerdir.

İki ülkenin temel göstergeleri ele alındığında aradaki büyük farklar dikkat çekmektedir. İsrail'in GSYH büyüklüğü ve kişi başı geliri Filistin'e göre kat kat fazladır. Enflasyon oranlarında çok büyük bir fark olmamakla birlikte Filistin'deki işsizlik oldukça yüksektir. Ayrıca İsrail 2023 verilerine göre %2,4'lük bir büyüme gösterirken, Filistin %5,5 küçülmüştür. İşsizliğin ve küçülmenin en önemli sebebi iki ülke arasında 2023 yılında başlayan savaş ve bu savaşı müteakiben Filistin'de yaşanan karışıklıklardır. Savaş dolayısıyla ülkede normal yaşam durmuş ve insanlar yalnızca hayatta kalmaya çalışmaktadır. Filistin ekonomik olarak İsrail ile baş edebilecek durumda gözükmemektedir.

Tablo 1. Filistin ve İsrail'in Temel Ekonomik Göstergeleri (2023)

	GSYH(Milyar \$)	Kişi Başı GSYH(\$)	GSYH Değişim(%)	İşsizlik(%)	Enflasyon(%)
Filistin	17.4	3.372,3	-5.4	24.4	5.9
İsrail	513.61	52.642,4	2.4	3.4	4.2

Kaynak: World Bank (2023a), World Bank (2023b).

Filistin-İsrail arasındaki ekonomik farklılıkları görebilmek adına öncelikle işgücünün sektörel dağılımına bakılabilir. İşgücünün temel sektörler göre ayrımı ülkenin ekonomik etkinlikleri hakkında fikir verebilmektedir. İki ülkenin temel sektörler göre işgücü dağılımı Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tarım sektöründeki paya bakıldığında İsrail’de %3 seviyelerinden %1’in altına kadar gerilediği görülmektedir. Buna karşın, Filistin’de %18 olan bu pay son dönemde hala %6 düzeyindedir. Sanayi sektöründeki pay İsrail’de %28 düzeylerinden %15’lere kadar gerilemişken, Filistin’de sanayi sektörünün payı yaklaşık 30 yıllık dönemde hemen hemen aynı kalmıştır. Hizmetler sektöründeki değişim ise her iki ülke için ilk yıldan son yıla artış olarak görülse de diğer sektörlerdeki değişimi göz önüne alırsak, İsrail’de hem tarım hem de sanayi sektörünün payı azalırken, hizmetler sektörünün payı artmıştır. Filistin’de ise sanayi sektörünün payı her yıl benzer oranlarda seyrederken, tarım sektöründeki azalmanın hizmetler sektöründeki artışa kaydığı söylenebilir. Sektörler arasındaki farklılaşmayı daha iyi anlayabilmek adına alt sektörler de incelenebilir.

Tablo 2. Filistin ve İsrail’in Temel Sektörlere Göre İş Gücü Dağılımı (%) (1991-2022)

YILLAR	TARIM		SANAYİ		HİZMETLER	
	İsrail	Filistin	İsrail	Filistin	İsrail	Filistin
1991	3,535095	18,23433	28,79576	33,8807	67,66909	47,88497
1996	2,539904	15,88272	28,15929	35,56643	69,30081	48,55085
2000	2,198237	14,06033	24,16865	34,12332	73,63307	51,81652
2004	2,044863	16,3572	22,01397	24,415	75,94121	59,22762
2008	1,695721	13,3702	21,12666	23,07595	77,17759	63,5537
2012	1,108172	11,48315	17,49086	26,69525	81,40097	61,8216
2016	1,017976	7,360896	17,49828	30,23018	81,48374	62,40882
2022	0,76715	6,220994	15,70971	32,60924	83,52315	61,16977

Kaynak: World Bank (2022a), World Bank (2022b), World Bank (2022c)

İki ülkenin temel sektörler göre işgücü dağılımının ekonomideki yansımalarını görebilmek adına alt sektörlerdeki dağılımı incelemek gerekmektedir. Filistin’in alt sektörler göre iş gücü dağılımı Tablo 3’te gösterilmiştir.

Filistin’deki alt sektörler incelendiğinde hizmetler sektörünün ağırlığının fazla olduğu görülmektedir. Diğer hizmet alanları geniş bir yelpazeyi temsil etse de arkasından gelen ticaret, hotel ve restoran hizmetleri de önemli bir orana sahiptir. İnşaat sektörü 1995 yılından bu yana artış kaydetmiştir. Taşımacılık, depolama ve iletişim sektöründe herhangi bir büyüme gözükmemektedir. Madencilik, taş ocaklığı ve imalat sektöründe ise artış söz konusudur. Genel olarak ele alındığında ise herhangi bir sektörde gözle görülür bir büyüme, büyük bir artış ve değişim gözükmemektedir. İnşaat sektörü, konut sektörü dışında elektrik, kara yolu, sulama tesisleri, baraj ve daha birçok sektörü harekete geçirerek, gelişmekte olan bir ekonomi için öncül sektör olabilmektedir (Erdoğan, 2018, s. 54). Filistin’de inşaat sektöründeki büyüme, Filistin için ekonomideki canlanmayı sağlayabilse de sürekli savaşlar ve bu savaşların neden olduğu yıkımlar, ülkede inşaat sektöründeki büyümeyi engellemiştir.

Tablo 3. Filistin'in Alt Sektörlere Göre İş Gücü Dağılımı (%) (1995-2022)

YILLAR	Madencilik, Taş Ocaklığı ve İmalat	İnşaat	Ticaret, Hotel ve Restoran	Taşımacılık, Depolama, İletişim	Diğer Hizmet Alanları
1995	18,8	13,1	20,6	5,4	28,7
1999	16,1	12,2	18	5,6	34,3
2003	12,1	9,6	20,2	6,1	35,1
2007	12,1	7,5	19,6	5,9	38,1
2011	11,6	9,7	20,9	6,0	39,4
2015	13,0	15,5	20,6	5,8	36,4
2018	13,1	17,7	21,7	6,2	35,1
2022	13,0	18,8	22,4	5,6	34,1

Kaynak: Palestine Monetary Authority (2022).

Filistin'deki alt sektör dağılımına nazaran İsrail'in alt sektör dağılımında farklılıklar göze çarpmaktadır. Bu durum iki ülkenin gelişmişlik düzeyinin de bir yansımasıdır. İsrail'in alt sektör dağılımları Tablo 4'te ve Tablo 5'te gösterilmiştir. 1995-2012 ve 2013-2022 olarak iki dönemde incelenen bu verilerde, özellikle ikinci dönemde bazı sektörlerdeki gözle görülür büyüme, İsrail'in ekonomik güç dengesinde neden daha iyi olduğunu göstermektedir. İlk dönemdeki (1995-2012) sektör verileri, Filistin için incelenen sektör verileri ile aynı olanlar seçilmiş olmakla birlikte, İsrail ekonomisinde önemli yeri olan bankacılık, sigortacılık, finans, inşaat ve iş verisi de eklenmiştir.

Tablo 4. İsrail'in Alt Sektörlere Göre İş Gücü Dağılımı (%) (1995-2012)

YILLAR	İmalat	İnşaat	Ticaret, Hotel ve Restoran	Taşımacılık, Depolama, İletişim	Bankacılık, Sigorta, Finans, İş
1995	20,9	7,4	17,2	5,9	12,7
1998	20,4	7,7	16,9	6,2	13,3
2001	19,8	7,4	17,1	6,2	14,0
2003	19,1	6,5	17,4	6,0	14,3
2006	18,8	5,8	17,9	6,5	14,3
2019	18,3	5,4	18,3	6,7	15,3
2012	17,8	5,3	17,9	6,7	15,9

Kaynak: Bank of Israel (2022).

İki ülkenin ilk sütundaki verileri ele alındığında, İsrail'in sadece imalat sektörü, Filistin'in aynı sütunda yer alan ve imalata ek olarak madenciliği de içeren sektöründen daha büyüktür. İki ülke için de ilk yıldan son yıla doğru küçülen bu sektör, İsrail'in her dönem önde olduğu bir sektör olmuştur. İnşaat sektörü için tam tersi bir durumdan söz edilebilir. Filistin'de inşaat sektörü bazı yıllardaki düşüşe rağmen son yıllarda büyüme de İsrail'de inşaat sektörü çok büyük bir değişim olmamakla birlikte küçülmüştür. Bu durum inşaat sektörünün ekonomik büyüme yolundaki ülkeler için harekete geçirici sektör olması ile açıklanabilir.

İsrail'in 2013-2022 döneminde en çok büyüyen sektörleri Tablo 5'te gösterilmiştir. Bu büyüme iş gücü dağılımı üzerinden hesaplanmıştır. 2013 yılından sonra öne çıkan bu sektörler, İsrail'de teknoloji ve gelişmeye verilen önemin de arttığını göstermektedir. Eğitim, sağlık ve refah hizmetlerindeki büyümede nüfus artışının etkisi olmakla birlikte, bilgi ve

iletişim ile profesyonel bilimsel ve teknik aktivitelerdeki artışta nüfus dışında teknoloji ve gelişme alanında yapılan yeniliklerin etkisi de vardır.

Tablo 5. İsrail'in Alt Sektörlere Göre İş Gücü Dağılımı (%) (2013-2022)

YILLAR	Bilgi ve İletişim	Profesyonel Bilimsel ve Teknik Aktiviteler	Eğitim	Sağlık ve Refah Hizmetleri
2013	4,81	6,87	11,98	10,26
2014	4,88	7,11	12,21	10,61
2015	4,94	7,07	12,50	10,77
2016	4,97	7,22	12,21	10,67
2017	4,87	7,28	12,32	10,70
2018	5,12	7,44	12,57	10,83
2019	5,60	7,57	12,38	11,06
2020	5,97	7,77	12,46	11,74
2021	6,23	8,09	12,60	11,54
2022	6,87	8,13	12,25	11,64

Kaynak: Bank of Israel (2022).

Tablo 5'te gösterilen sektörler, kişi bazlı artış anlamında en çok büyüyen sektörlerdir. Bu sektörlerin çalışan sayısındaki artışları ele alınırsa sayısal olarak çok büyük bir fark görünmemekle birlikte, oransal olarak ele alınırsa değişimin ne denli fazla olduğu anlaşılmaktadır. Tabloda verilen sektörlerdeki değişim, toplam iş gücü dağılımı içindeki değişimi göstermektedir. Değişimin ortaya çıkardığı farkı görebilmek adına, bu sektörlerde 2013 yılından 2022 yılına kadarki toplam çalışan sayısındaki artışı ele alınmıştır. Bu sektörlerin kişi sayısındaki artışın, toplam iş gücündeki artışa oranı Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6'da gösterilen verilerde ilk satır, toplam işgücü artışının sektörlerdeki kişi bazlı dağılımı, ikinci satır ise bu dağılımı oransal olarak ifade etmektedir. Toplam iş gücündeki artışın %60'lık bir kısmı tabloda verilen sektörlerde görülmüştür. Bu durum, İsrail'in son 10 yılda yatırım yaptığı sektörler verdiği önemi göstermektedir. Bu sektörler hem genel refah düzeyi hem de teknolojinin gelişmesi ile ilintilidir. Bilgi iletişim teknolojilerinin gelişmesi, maliyetleri azaltmak ve verimliliği arttırmak açısından önemlidir (Bhoi, 2017, s. 446). İsrail'in bölgesindeki birçok ülkeye göre bu açıdan daha ileride olduğu varsayılırsa, bölgedeki güç dengesinde de avantajlı olduğu söylenebilir.

Tablo 6. 2013-2022 Yılları Arasında En Çok Büyüyen Sektörlerdeki Artışın Kişi Bazlı Artış Oranı (1000) ve Oransal Dağılımı (%)

Toplam İş Gücü Artışı	Bilgi ve İletişim	Profesyonel Bilimsel ve Teknik Aktiviteler	Eğitim	Sağlık ve Refah Hizmetleri
787,5	121,8	103,6	99,5	133,6
%100	%16,5	%14,04	%13,49	%18,11

Kaynak: Bank of Israel (2022).

İsrail'in Filistin'e karşı sağladığı en önemli avantajlardan biri de yüksek teknoloji ihracatındaki başarısıdır. Yüksek teknolojik ürünlerin getirisi de yüksek olduğu için ülkelerin ekonomik büyümelerinde önemli bir yeri vardır. Yüksek teknoloji ihracatı, son dönemlerde uluslararası ticarete önemli yer tutan, gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülke konumuna geçmesine büyük katkısı olan, ürün gruplarının ihracatından oluşmaktadır (Akyol ve Demez, 2020, s. 57). İki ülkenin yüksek teknoloji ihracatı ile ilgili verileri Tablo 7'de gösterilmiştir.

Tablo 7. Ülkelerin Yüksek Teknoloji İhracatı Verileri (2007-2022) (Milyon Dolar*1000)

Yıllar	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
İsrail	3121661	9659048	10540232	10584454	11680967	11564735	11743767	12408262
Filistin	3416,666	4747,147	6979,502	11226,66	696,891	1128,72	376,541	1101,491
Yıllar	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
İsrail	14350165	12189271	12056944	12968602	12563738	12960522	16090256	14221825
Filistin	5860,647	4340,427	4292,15	6243,919	6637,323	11992,939	14531,924	

Kaynak: World Bank (2022d).

Yüksek teknoloji ihracatı verileri, havacılık, bilgisayarlar, ilaçlar, bilimsel aletler ve elektrikli makineler gibi yüksek Ar-Ge yoğunluğuna sahip ürünlerin ihracatını göstermektedir (World Bank, 2022d). İsrail'in bu sektördeki büyüklüğü Filistin'e göre bazı yıllarda 900 kat fazla iken bazı yıllarda 2000 kat fazladır. Bu fark iki ülke arasındaki ekonomik güç farkını ortaya koyan en önemli göstergelerdendir. Teknolojiye ve bilime verilen önemin ve akabinde bu yolda yapılan yatırımların, ülkelerin uluslararası arenadaki pozisyonuna katkısı oldukça önemlidir.

4. Tartışma ve Bulgular

Filistin ve İsrail'in yaklaşık yüz yıl önce başlayan mücadelesi günümüzde de devam etmektedir. Ekim 2023'te başlayan savaş ve akabinde İsrail'in Filistin'e yönelik özellikle sivillere uyguladığı saldırılar ülkedeki düzeni alt üst etmiştir. Çalışmada, iki ülkenin ekonomik gücü ele alınmış ve bu gücün hangi sektörlerdeki üstünlükten kaynaklandığı açıklanmaya çalışılmıştır. Literatürden farklı olarak iki ülkenin ekonomik verileri karşılaştırılarak çıkarımlar yapılmaya çalışılmıştır. Filistin'in ekonomik verileri hem ülkenin mevcut şartları hem de ülkenin bu konudaki yetersiz çalışmaları sebebiyle sınırlıdır. Bu sebeple yeterli düzeyde dönemi içeren bir zaman serisine ulaşamamış ve ekonometrik analiz için uygun bir veri seti oluşturulamamıştır. Buna istinaden, iki ülkenin yakın döneme ait ekonomik verileri üzerinden bir karşılaştırma yapılarak fikirler öne sürülmek istenmiştir.

İsrail kurulduğu 1948 yılından bu yana ekonomisini güçlendirmiş ve günümüzde, büyük bir ekonomik hacme sahip olmasa da güçlü bir ekonomiye sahip olmayı başarmıştır. Kurulduğu dönemden sonra, Orta Doğu'da Arap ülkeleri ile savaşlar yapmış ve hepsini kazanmıştır. Bu savaşlar, Filistin'in büyük toprak kayıpları ile sonuçlanmış ve geline nokta Filistin halkının çok sınırlı bir coğrafyada yaşamasına sebep olmuştur. Filistin, bu savaşların hiçbirinde İsrail ile doğrudan savaşmamış olsa da her savaşın sonunda toprakları İsrail tarafından ilhak edilmiştir.

Kurulduğu dönem itibari ile Arap ülkeleri ile mücadele etmeye başlayan İsrail, askeri gücüne önem vermiş ve bu alandaki teknolojileri de yakından takip etmiştir. Kendi hava savunma sistemini kurmuş ve savaş teknolojisi alanında önemli adımlar atmıştır. İsrail'de bu gelişmeler yaşanırken, Filistin her dönem İsrail'in gerisinde kalmıştır. Ülkede istikrarın korunması, sürekli yaşanan savaşlar sebebiyle mümkün olmamıştır. İki ülkenin geline nokta bu denli güç farkının olması, kuruluş dönemi ile de ilişkilendirilebilir. Filistin, Osmanlı Devleti'nin yıkıldığı dönemden sonra kuruluşuna kadar, mevcut şartlarının İsrail kadar iyi olmadığı söylenebilir. Bir dönem İngiliz mandasında kaldıktan sonra İsrail ve Arap Devletleri arasında yaşanan savaşlarda tampon bölge olan ve işgallere uğrayan Filistin'in başlangıçtaki ekonomik durumu, büyüme ve gelişme için yeterli imkanları sağlayamamıştır.

İsrail ve Filistin arasındaki güç dengesizliğinin bir diğer önemli sebebi, iki ülkenin geçmişinden bugünlerine kadar süren ekonomik ve siyasi istikrardaki farklılıklardır. İsrail bu konuda daha başarılı olmuştur. Filistin’de siyasi otoritenin tam anlamıyla oluşturulamaması ülkede ekonomik büyüme ve gelişme yolunda ekonomik politikaların oluşturulmasına da engel olmuştur. Teknolojinin önem kazandığı dönemden itibaren, İsrail doğru yatırımlarla ekonomik kazanımlar sağlarken Filistin ülkedeki istikrarı dahi sağlayamadığı için İsrail’in gerisinde kalmıştır.

SONUÇ

Bir ülkede siyasi otoritenin sağlanması ve uzun dönemde istikrarlı bir işleyişin oturtulması, başta ekonomi olmak üzere birçok alanda yapılanmayı sağlayacak ve uzun dönemde istikrarı getirecektir. Uzun dönemde istikrarı sağlamak için farklı engellerle de karşılaşılabilir. Sadece siyasi otoritenin sağlanması bu engelleri aşmaya yeterli gelmese de sorunları çözebilmek için yönetimde istikrarın sağlanmış olması şarttır. Mevcut bir siyasi yönetimin sorun çözmeye çalışması ile siyasi boşlukta bulunan bir ülkenin sorunlarını çözmek için siyasi otoritesini oluşturması arasında çok önemli ayrımlar bulunmaktadır.

Filistin’de siyasi otorite boşluğunu bir dönem Filistin Kurtuluş Örgütü doldurmaya çalışmış olsa da örgütün amacı ülkede istikrarı sağlamaktan çok İsrail ile mücadele olmuştur. Bu örgüt, belirli kuralları olan, hukuka uygun davranan bir devlet yapısı olmadığı için askeri mücadele dışında bir etkisi olmamıştır. İsrail, bu durumu kendi lehine kullanıp terör örgütü ile mücadele ettiği izlenimi yaratarak Filistin’e karşı süren işgallerine ve saldırılarına devam etmiştir. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra başlayan iki ülkenin mücadelesi günümüzde de sürmektedir.

İsrail-Filistin mücadelesinin en önemli sebebi siyasi sorunlar olsa da İsrail’in Filistin’e karşı ekonomik üstünlük kurması, mücadelenin en önemli ayrıntısıdır. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra tüm dünyada başlayan ekonomik büyüme ve kalkınma hareketine paralel olarak ekonomisini güçlendirme yolunda gerekli adımları atan İsrail, başta İngiltere ve bazı ülkelerin desteği ile kurulmuştur. Bu dönemde Filistin, buna benzer bir desteği göremediği için siyasi bir yapılanmaya gidememiştir. Çünkü, asırlar öncesinden beri Osmanlı himayesinde varlığını sürdüren halkın kısa bir sürede devlet kurması mümkün olmamaktadır. Filistin’in Osmanlı Devleti’nden ayrıldığı dönemin dünyada savaşların yoğun olduğu bir dönem olması, Filistin için tam anlamıyla dezavantaja dönüşmüştür.

Filistin ve İsrail arasındaki GSYH farkı, iki ülkenin ekonomik güç dengesizliğini yansıtan en önemli verilerden biri olmuştur. Buna bağlı olarak kişi başı GSYH verileri arasında da 15 kata yakın bir fark oluşmuştur. Temel sektörler ve alt sektörler üzerinde yapılan incelemelerde ise, İsrail’in son yıllarda gelişen sektörlerinin, Filistin’de gelişen sektörlerle göre daha çok faydalı olduğu söylenebilir. İki ülkenin yüksek teknoloji ihracatı verileri arasındaki çok büyük farklar, teknolojik gelişmelerdeki farklılıkları ve buna bağlı olarak iki ülke arasındaki güç dengesizliğinin en önemli yansımalarından biri olarak yorumlanabilir.

Filistin-İsrail sorunu bölgesel bir sorun olmaktan çok uluslararası bir sorun haline gelmiştir. İki ülke arasında Ekim 2023’te başlayan savaş hala devam etmekte ve İsrail’in ülkede sivillere karşı süren saldırıları ülkedeki istikrarı ve huzur tam anlamıyla bozmuş durumdadır. Mevcut şartlarda Filistin’in tek başına İsrail’i durdurması olanaklı görünmemektedir.

Uluslararası düzende etkin olabilecek kurumlar özellikle Birleşmiş Milletler ve bölge ülkeleri savaşın bitirilmesi konusunda gerekli adımları atmalı ve barış ortamının sağlanması gerekmektedir. İki ülke arasındaki sorunun uluslararası boyuta ulaşma sebeplerinden bir diğeri ise bölgedeki diğer ülkelerin siyasi ve ekonomik olarak bu durumdan etkilenmesidir. Savaşın durdurulması ve akabinde Filistin için ilk başta sivililerin yaşam alanlarının yeniden oluşturulması ve günlük hayatın normale döndürülmesi gerekmektedir. Savaş sebebiyle yıkılan iş yerleri, ticari yapılar, kamu kurumları ve ekonomik işleyiş içinde yeri olan birçok kurumun yeniden inşasının zaman alacak olması sebebiyle, Filistin'in uluslararası düzeyde bir yardıma ve uzun planlı bir desteğe ihtiyacı vardır.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Bu çalışmada, kullandığım verileri ve bilgileri akademik ve etik kurallara uygun olarak elde ettiğimi, yararlandığım tüm kaynaklara atıf yaptığımı, tüm kaynakları kaynakçada gösterdiğimi, kullandığım tüm verileri değişiklik yapmadan sunduğumu, çalışmanın özgün olduğunu ve yayınlanmış ya da yayınlanmamış hiçbir eserden atıf yapmadan ve kaynak göstermeden fikir ve bilgi almadığımı bildiririm. Aksi bir halde aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Yazarların Makaleye Katkı Oranları

Hazırlanmış olan bu çalışma sadece bir yazar tarafından hazırlanmıştır.

Etik Kurul İzni

Bu makalede etik kurul iznine gerek yoktur. Etik kurul kararı gerekmediğine ilişkin ıslak imzalı onay formu sistem üzerindeki makale süreci dosyalarında yer almaktadır.

Çıkar Beyanı

Bu çalışmanın hazırlanmasında çıkar çatışması yaşanacak herhangi bir durum bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Akçapa, M. (2021). Arap baharı öncesi Filistin'in içsel dinamikleri bağlamında Türkiye'nin Filistin meselesine yaklaşımı. *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Dergisi*, 4(1), 33-45. <https://doi.org/10.51763/uid.883923>
- Akyol, M. ve Demez, S. (2020). İnovasyonun yüksek teknoloji ürün ihracatı üzerindeki etkisi: yeni endüstrileşen ülkeler için panel veri analizi. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, 15(57), 56-62. <https://doi.org/10.19168/jyasar.568712>
- Anadolu Ajansı. (2016, 31 Mart). İsrail, Filistin topraklarının yüzde 85'ine el koydu. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/israil-filistin-topraklarinin-yuzde-85ine-el-koydu/546478#> adresinden 10 Eylül 2024 tarihinde alınmıştır.
- Aras, İ. (2010). *Filistin – İsrail arasındaki temel sorunlar ve uluslararası hukuk* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.

- Arnon, A. ve Weinblatt, J. (2001). Sovereignty and economic development: The case of Israel and Palestine. *The Economic Journal*, 111(472), 291-308. <https://doi.org/10.1111/1468-0297.00631>
- Aydemir, C. ve Pıçak, M. (2008). Ekonomik gelişme sürecinde tarım-sanayi ilişkilerinin sektörler arası bütünleşmeye etkileri. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, (10), 129-147.
- Bank of Israel. (2022). Number of Israeli employees in the principal industries. <https://boi.org.il/en/economic-roles/statistics/real-economic-activity/labor-market-and-demography/> adresinden 12 Eylül 2024 tarihinde alınmıştır.
- Bayat, M., Baydaş, A. ve Atlı, C. (2015). Hizmet sektörünün kavramsal tanımı ve ulusal ekonomilerdeki önemi. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(9), 59-88.
- Bhoi, N. K. (2017, 15-17, Kasım). Use of Information communication technology (ICT) and library operation: an overview. M. Krishnamurthy (Chair), In *International Conference on Future Libraries: From Promises to Practices* [Symposium]. DRTC, Bangalore, India.
- Byerlee, D., Janvry, A. D. ve Sadoulet, E. (2009). Agriculture for development: toward a new paradigm. *The Annual Review of Resource Economics*, (1), 15-31. <https://doi.org/10.1146/annurev.resource.050708.144239>
- Cohen, S. B. (1992). Middle East geopolitical transformation: the disappearance of a shatterbelt. *Journal of Geography*, 91(1), 2-10. <https://doi.org/10.1080/00221349208979330>
- Ediz, İ. (2015). Birinci Dünya Savaşı sonrasında Filistin'de toplum ve siyaset 1919-1922. *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 2(2), 141-176.
- Erdoğan, S. (2018). İnşaat sektörü ve ekonomik büyüme ilişkisi: Türkiye örneği (2003-2017). *Turkish Studies: Economics, Finance and Politic*, 13/14(Spring 2018), 51-65. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.13632>
- Fırat, S. Ü. ve Fırat, O. Z. (2017). Sanayi 4.0 üzerine karşılaştırmalı bir inceleme: kavramlar, küresel gelişmeler ve Türkiye. *Toprak ve İşveren Dergisi*, 5(114), 10-23.
- Global Finance Centres Index. (2024). Long Finance & Financial Centre Futures, https://www.longfinance.net/media/documents/GFCI_36_Report_2024.09.24_v1.1.pdf adresinden 24 Aralık 2024 tarihinde alınmıştır.
- Gündoğdu, A. ve Dizman, A. S. (2013). İstanbul finans merkezi projesinin swot analizi ile değerlendirilmesi ve dünya finans merkezleri ile kıyaslanması. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 5(1), 1-15.
- Işık, N. (2006). Sektörel gelir dağılımının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, (2), 119-127.
- Kahvecioğlu, N. ve Gür, N. (2022). Türkiye ve Doğu Asya ülkeleri imalat sanayi sektörlerinin teknoloji yoğunluğuna göre ithal girdi oranlarının girdi-çıkıtları ile analizi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(45), 1365-1388. <https://doi.org/10.46928/iticusbe.1154954>

- Kasalak, K. (2016). İngilizlerin Filistin politikası ve Filistin Mandası. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(25), 65-78.
- Kemiksiz, N. N. (2019). Ürdün-Filistin ilişkilerine tarihsel bir bakış. *The Turkish Yearbook of International Relations*, 50, 181-213.
- Kontorovich, E. (2013). Israel/Palestine -- The ICC's uncharted territory. *Journal of International Criminal Justice*, 11(5), 979-999. <https://doi.org/10.1093/jicj/mqt070>
- Lloyd, D. (2012). Settler colonialism and the state of exception: the example of Palestine/Israel. *Settler Colonial Studies*, 2(1), 59-80. <https://doi.org/10.1080/2201473X.2012.10648826>
- Long, J. C. (2006). Border anxiety in Palestine-Israel. *Antipode*, 38(1), 1-21. <https://doi.org/10.1111/j.0066-4812.2006.00567.x>
- Long, J. (2011). Geographies of Palestine-Israel. *Geography Compass*, 5(5), 262-274. <https://doi.org/10.1111/j.1749-8198.2011.00419.x>
- McTague, J. J. (1978). The British military administration in Palestine 1917-1920. *Journal of Palestine Studies*, 7(3), 55-76. <https://doi.org/10.2307/2536201>
- Mutlu, O. (2019). Filistin Devleti'nin devletlik statüsüne dair bir değerlendirme. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(EUREFE'19), 403-413.
- Newman, D. (2002). The geopolitics of peacemaking in Israel-Palestine. *Political Geography*, (21), 629-646.
- Palestine Monetary Authority. (2022). Basic variables in labor force indicators. <https://www.pma.ps/en/Statistics/TimeSeriesData> adresinden 6 Eylül 2024 tarihinde alınmıştır.
- Taşdemir, E. (2019). *İsrail Devleti'nin ortaya çıkışı, İsrail'in Türkiye tarafından tanınması ve bu durumun Türk dış politikasındaki rolü* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi.
- Tawil-Souri, H. (2012). Uneven borders, coloured (im)mobilities: ID Cards in Palestine/Israel. *Geopolitics*, 17(1), 153-176. <https://doi.org/10.1080/14650045.2011.562944>
- Yıldırım, Y. (2021). İsrail-Filistin sorununda iki devletli çözüm arayışları. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 18(41), 3840-3884. <https://doi.org/10.26466/opus.874933>
- Yiğit, A. A. (2019). Filistin meselesinin kronikleşmesi. *Türk Dünya Araştırmaları Dergisi*, 123(243), 391-414.
- Young, I. M. (2005). Self-determination as non-domination. *Ethnicities*, 5(2), 139-159. <https://doi.org/10.1177/1468796805052112>
- World Bank. (2023a). Economic indicators. <https://data.worldbank.org/country/israel> adresinden 1 Eylül 2024 tarihinde alınmıştır.
- World Bank. (2023b). Economic indicators. <https://data.worldbank.org/country/west-bank-and-gaza> adresinden 1 Eylül 2024 tarihinde alınmıştır.

World Bank. (2022a). Employment in agriculture (% of total employment). <https://data.worldbank.org/indicator/SL.AGR.EMPL.ZS> adresinden 3 Eylül 2024 tarihinde alınmıştır.

World Bank. (2022b). Employment in industry (% of total employment). <https://data.worldbank.org/indicator/SL.IND.EMPL.ZS> adresinden 4 Eylül 2024 tarihinde alınmıştır.

World Bank. (2022c). Employment in services (% of total employment). <https://data.worldbank.org/indicator/SL.SRV.EMPL.ZS> adresinden 3 Eylül 2024 tarihinde alınmıştır.

World Bank. (2022d). High-technology export. <https://data.worldbank.org/indicator/TX.VAL.TECH.CD> adresinden 19 Eylül 2024 tarihinde alınmıştır.

EXTENDED ABSTRACT

The lands of Palestine have hosted many civilizations for centuries and are located in a geography considered sacred by all religions. These lands, which changed hands continuously until they came under the protection of the Ottoman Empire, entered a period of stability that would last until the fall of the Ottoman Empire. After World War I, Palestine came under British mandate. The British supported the process that led to the establishment of the Jewish State in 1948 in order to maintain control over the region.

Immediately after the establishment of Israel, its acceptance as a member of the United Nations was seen as a growing threat by the Arab states in the region. Although the failure of the war against Israel in 1948 temporarily halted the Arab States, they initiated two more wars against Israel in 1967 and 1973. Israel won these wars and strengthened its dominance in the region. In addition to winning the wars, one of its most significant achievements was the annexation of the Palestinian and Syrian territories it occupied during the war. This chaotic period lasting 30 years ended in 1978 when Israel and Egypt were brought together under the leadership of the USA, culminating in the signing of the Camp David peace agreement.

Between 1948 and 1978, Palestine did not directly fight against Israel in the wars. When other Arab states in the region entered into war with Israel, Palestine found itself caught in between and became almost a buffer zone. After 1988, the Palestine-Israel issue took on a different character. Jordan withdrew from the West Bank region it annexed from Palestine in 1949. In Palestine, which did not have a fully established state structure at that time, the Palestine Liberation Organization, which was previously established to fight against Israel, became the sole legal representative of the country. This process marked the beginning of issues that turned into a mutual struggle between the two countries.

In this study, the Palestinian-Israeli issue is addressed in terms of how the economic power of the two countries reflects on their relationship. By revealing the economic power difference observed through economic data, it aims to explain the reasons behind the difficulties faced

by Palestine in defending itself against Israel. The data evaluated in the study has been obtained from organizations operating within Palestine and Israel, as well as international organizations. These organizations include the World Bank, the Palestinian Monetary Authority, and the Bank of Israel. The economic power of the two countries has been compared in terms of the distribution of the workforce by main sectors, distribution by sub-sectors, and high-tech export data. The relationship between the results presented by economic indicators and the historical development of the issues between the two countries has been investigated. The political authority vacancy that has persisted in Palestine from the past to the present has also reflected on its institutional structure, and due to the irregular maintenance of the country's economic data, a time series necessary for economic analysis could not be established. Therefore, this study, which addresses economic data through comparison, aims to contribute to the works in the literature that are often conducted with a historical perspective for both countries.

First, the basic economic indicators of the two countries have been compared based on the most recently published data. The difference in economic power has been evident even with this data. When examining the labor distribution data by key sectors for the period 1991-2022, the most striking result from the first year to the last year is that the weight of the industrial sector in Palestine has remained almost the same, while in Israel, the weight of the agricultural and industrial sectors has shifted to the services sector. When analyzing the labor distribution by sub-sectors in Palestine, there have been no significant changes during the period 1995-2022, whereas in Israel, after 2013, the growth in information and communication as well as professional, scientific, and technical activities has highlighted the country's emphasis on technology and scientific development. Data on high-tech exports has also emerged as another indicator revealing the vast difference between the two countries. In the period 2007-2022, there have been years when high-tech exports were 900 times, 1300 times, and even 2000 times larger in Israel compared to Palestine.

The most important reason for Israel's success in the wars it has entered against Arab countries since its establishment is its support of military power with technology and its continued efforts in this area. This situation is one of the factors that enable Israel to defend itself against other countries in the region. The establishment of Israel has developed differently from the establishment processes of many states in the world. Israel was established by the gathering of a council formed by Jews from all over the world. Similar cases of what is referred to in the literature as settler colonialism are rarely encountered.

Since its establishment, Israel has continued to strengthen its political authority, while Palestine has not been able to fully establish a state structure. In an environment where there is a political vacancy, it is not possible to formulate economic policies, which is why Palestine has been unable to structure its economy. Israel has succeeded in these matters and has continued to strengthen itself with the right investments during the years when technology gained importance.

Due to Palestine's struggle with Israel at different times, the political authority vacancy in the country hasn't been filled, and stability has not been achieved. The Palestine Liberation Organization, which once tried to represent the country, has not been able to establish a legal and political order in the country because it is a military organization. In addition to all these factors, the achievement of Israel's superiority over Palestine lies in economic success. The war that began in October 2023 should be resolved through international diplomacy, and afterwards, the assistance of international institutions and states capable of establishing peace is needed to restore the political, social, and economic structures in Palestine to normal.

